

Andrzej KIERZEK

Dodatkowe słowa kluczowe:
historia medycyny
historia otorynolaryngologii

Additional key words:
history of medicine
history of otorhinolaryngology

Przedstawiono pokrótce zawodowe i naukowe dokonania czterech znanych XIX-wiecznych lekarzy: Józefa F. Babińskiego (1857-1932), francuskiego neurologa i klinicysty pochodzenia polskiego, Karola Benniego (1843-1916), warszawskiego otiatry i społecznika, Charlesa Jacquesa Boucharda (1837-1915), lekarza i bakteriologa francuskiego oraz Jeana Martina Charcota (1825-1893), neurologa i klinicysty francuskiego. Zrelacjonowano ich powiązania osobiste, zawodowe i naukowe, oparte na materiale źródłowym. Zamieszczono list Charcota do Benniego.

The professional and scientific achievements of four physicians: Józef F. Babiński (1857-1932), French clinician, neurologist of Polish origin, Karol Benni (1843-1916), one of the first Varsovian otiatrist and social activist, Charles Jacques Bouchard (1837-1915), French physician and bacteriologist and Jean Martin Charcot (1825-1893), one of the best XIX-century physicians have been presented in brief. Their personal, professional and scientific connections based on authority materials are presented in more detail. The letter from Charcot to Benni is presented.

Babiński, Benni, Bouchard, Charcot – to nazwiska czterech lekarzy. Ułożone alfabetycznie, nie według zasług.

Babiński – francuski neurolog światowej sławy polskiego pochodzenia, Bouchard – lekarz na terenie Francji znany szeroko, Charcot – osobowość wybitna, obecna we wszystkich podręcznikach historii medycyny. A Benni? Dzisiaj zupełnie zapomniani, w drugiej połowie XIX i w początkach XX wieku był postacią na ziemiach polskich bardzo znaczącą.

Karol Benni (1843-1916), syn pastora gminy ewangelickiej i matki, pochodzącej ze szkockiej rodziny z Glasgow, kształcił się w Paryżu i tam po obronie pracy „Recherches sur quelques points de la gangrene spontanée (accidents inopexiques et endarterite hypertrophique)” w 1867 r. otrzymał stopień doktora medycyny i chirurgii. Przez dwa lata przebywał jeszcze w tym mieście, współpracując z Charcotem, obracając się jednocześnie w kręgu naszej emigracji i biorąc czynny udział w jej intelektualnym życiu.

Po przybyciu do Warszawy został asystentem, a potem ordynatorem Oddziału Chirurgicznego w Szpitalu Dzieciątka Jezus. Po odbyciu doskonalących studiów, przede wszystkim u Adama Politzera w Wiedniu, zaczął zajmować się chorobami uszu. Szybko zyskał sławę w tej dziedzinie. Prowadził z Ludwikiem Guranowskim (1853-1926) leczniczy zakład otiatryczny. Napisał kilkanaście prac, przede wszystkim o chorobach wyrostka sutkowego i jego trepanacji. Na badania z fizjologii mowy otrzymał nawet zapomogę z Kasy im. Józefa Mianowskiego. Był wydawcą i członkiem komitetów redakcyjnych czasopism polskich i zagranicznych, m.in.

Adres autora:
50-334 Wrocław, ul. Rozbrat 5 m. 6

Babiński, Benni, Bouchard, Charcot. Ich wkład do rozwoju stosunków XIX-wiecznej medycyny polskiej i francuskiej

Benni, Babiński, Bouchard, Charcot. Their contribution to the development of XIX-century Polish and French medical relations

prestizowego "Revue de Laryngologie, d'Otologie et de Rhinologie".

O dużym naukowym autorytecie Benniego świadczy fakty. Wybitny, światowej sławy otiatry Adam Politzer (1835-1920), Benniemu i jeszcze trzem innym europejskim otiatrom zadedykował swój podręcznik chorób uszu, a Bouchard zaproponował mu napisanie rozdziału o semiotyce narządu słuchu w swoim podręczniku patologii „Traité de pathologie generale” (1903), którą to propozycję przyjął. Polski lekarz znalazł się także w składzie kolegium sędziowskiego europejskiego międzynarodowego jury (razem z takimi znakomitościami, jak m.in. Albert Burckhardt-Merian, Ernest Gelle i Adam Politzer), opiniującego aparat do protezowania słuchu [1]. Teodor Heiman w swoim „Rysie historii otiatryi” konstatawał, że Benni „był prawie pierwszym otiatryą w Polsce” [2].

Jednak nie działalność medyczna zyskała mu sławę, i to niepospolitą. Był wielkiego formatu społecznikiem, filantropem, mecenasem sztuki. Zajmował się m.in. uczestnikami powstania styczniowego wracającymi z zesłania na Wschodzie, był członkiem Towarzystwa Przeciwzłobaczego, Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności, prezesem Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, stworzył instytucję Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego.

Przez ponad czterdzieści lat, w latach 1873-1914, organizował w swoim mieszkaniu zebrania skupiające prawie wszystkich znaczących ludzi z trzech zaborów. Zwane one były „piątkami benniowskimi”, „parlamentem warszawskim” lub „sejmem polskim w Warszawie”. Trudno policzyć, ilu ludziom i w ilu sprawach udzielił pomocy [3].

W Paryżu Karol Benni przyjacielskimi więzami związany był m.in. z Charlesem Josephem Bouchardem (1837-1915), lekarzem i bakteriologiem francuskim, prezesem francuskiej Akademii Lekarskiej, autorem m.in. „Etude sur quelques points de la pathogenie des hemorrhagies cerebrales” (1866), „Les auto-intoxications»” (1866) oraz wspomnianego wcześniej podręcznika patologii ogólnej, tłumaczem na j.francuski m.in. dzieła Michaela Josepha Rossbacha i Hermana Nothnagela. W 1896 r. Bouchard zapoczątkował badania diagnostyczne gruczoły płuc aparaturą rentgenowską. Benni regularnie z nim później korespondował i spotykał się na corocznych wycieczkach w Cannes oraz na licznych naukowych kongresach. W Cannes z Bouchardem umawiał się także Zdzisław Dmochowski (1864-1924), warszawski anatomopatolog i ryncholog, potem profesor anatomii patologicznej w Uniwersytecie Jana Kazimierza. W sierpniu 1895 r. Benni przebywał na kongresie medycznym w Bordeaux, któremu przewodniczył Bouchard. Przy okazji, po zwiedzeniu Hiszpanii, warszawski lekarz zamierzał odwiedzić go w jego wiejskiej posiadłości, w wygodnym domu, usytuowanym w pięknym parku z widokiem na dolinę Sekwany. Benni nawiązał także bliskie kontakty z Charcotem [4].

Jean Martin Charcot (1825-1893), bez wątpienia jeden z najwybitniejszych dziewiętnastowiecznych lekarzy, był klinicystą z prawdziwego zdarzenia. Najpierw kierował katedrą anatomii patologicznej w paryskim uniwersytecie, a w 1882 r. został profesorem kliniki chorób układu nerwowego w specjalnie utworzonym dla niego oddziale w Szpitalu Salpetriere, do którego zjeżdżali lekarze z całego świata. Bywało, że około 500-600 lekarzy

jednocześnie słuchało jego wykładów. Analizował zaburzenia czynności mózgu w różnych chorobach układu nerwowego. Olbrzymią wartością naukową i praktyczną miały jego prace na temat stwardnienia rozlanego, stwardnienia zanikowego bocznego rdzenia, choroby Parkinsona, płasawicy, padaczki, zanikowej marskości wątroby, chromania przestankowego, nadczynności tarczycy. Szczególny obszar jego zainteresowań stanowiła histeria, w leczeniu której próbował stosować sugestię i hipnozę. Dopatrywał się związku hysterii z zaburzeniami jajników. Autorytet jego był tak wielki, że Jules Emile Pean (1830-1898) usunął operacyjnie jajnik w celu wyleczenia chorej z hysterii. Charcot był także zwolennikiem wodolecznictwa. Najwybitniejsze jego dzieło „Leçons cliniques sur les maladies du système nerveux faites a la Salpetriere” ukazało się w 1874 r. Zamiłowanie do malarstwa sprawiło, że z jego szkoły wyszło wiele dzieł z pogranicza medycyny i sztuki plastycznych. Ten wybitny klinicysta gratulował w sierpniu 1880 r. udanego dyplomu doktorskiego Alfredowi Marcinowi Sokołowskiemu (1849-1924), wybitnemu polskiemu lekarzowi, pionierowi polskiej fizjatrii i laryngologii. Winszując naszemu lekarzowi po obronie pracy pt. „Quelques remarques sur les complications laryngées de la phtisie pulmonaire”, Charcot zapytał: „Vous avez probablement étudié en Allemagne?” Spotkał się jednak z energiczną odpowiedzią Sokołowskiego: „En Pologne, a Varsovie, monsieur le professeur!” Charcot wykształcił wielu wybitnych neurologów, m.in. Juliusa Wagnera von Jauregga, Josepha Julesa Dejerine'a, Pierre'a Marie i Józefa Babińskiego [5].

A propos wybitnego polskiego pochodzenia neurologa. Józef Feliks Franciszek Babiński (1857-1932), wychowanek m.in. Andre-Victora Cornila, Edme Feliksa Vulpiana, Louisa Antoine Ranviera, był ordynatorem w Szpitalu Salpetriere w Paryżu w oddziale samego Charcota a w latach 1893 - 1922 ordynatorem w Szpitalu la Pitie, także w Paryżu. Tu kontynuował zainicjowaną przez Charcota tradycję dni otwartych, mających charakter tzw. consultations externes, które gromadziły wielu lekarzy, także z zagranicy.

W 1892 r. przystąpił do egzaminu na profesor agregate, którą porównać można z polską i niemiecką habilitacją. Egzamin nie zakończył się dla Babińskiego pomyślnie. Był to wynik antagonizmu między Bouchardem, n.b. uczniem Charcota a samym Charcotem. Bouchard, młodszy od Charcota o 12 lat, koniecznie pragnął „dogonić i przegonić mistrza”, uzyskując habilitację w 8 lat po Charcotie. Egzaminujący Bouchard „z zaciętością tępił” asystentów Charcota, nagminnie ich „oblewając”. Często asystentów przystąpiła ponownie do egzaminu, kończąc go otrzymaniem wyższego naukowego stopnia. Zdesperowany Babiński odczuwając to niepowodzenie jako totalną klęskę, nie uczynił tego, rezygnując z funkcji profesora w Salpetriere. Dictum acerbum!

W 1896 r. opisał chorobę paluchowy w uszkodzeniu dróg piramidowych. Wyróżnił dwa rodzaje porażek kończyn dolnych, które nazwał kurczowymi: wyprostne i zgięciowe. Opisał zwyrodnienie tłuszczowo-płciowe (dystrophia adiposo-genitalis), znane pod nazwą choroby Babińskiego-Froehlich'a. Zajmował się m.in. histerią, chorobami nerwów obwodowych, chorobami mięśni, płasawicą, porażeniem postępującym. Wyróżnił zespół naczyniowy z pnia mózgu, nazwany później zespołem Ba-



Rycina 1
Józef Babiński (1857-1932). Historia medycyny, pod red. T.Brzezińskiego. Warszawa 1995, s.336.



Rycina 2
Karol Benni (1843-1916). Tyg. Illustr. 1916, R.LVII, Nr 9, s.101.



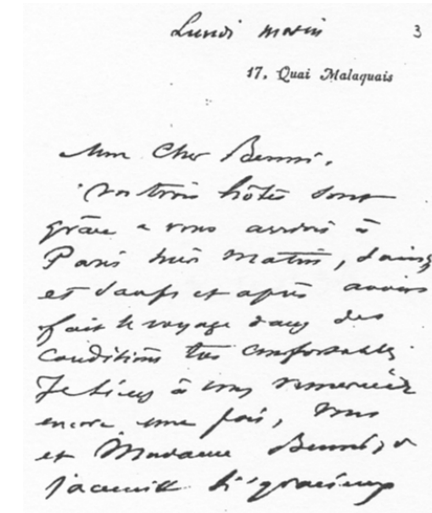
Rycina 3
Charles Bouchard (1837-1915). J. Pagel: Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts. Berlin, Wien 1901, s.218



Rycina 4
Jean Martin Charcot (1825-1893). J. Pagel: op.cit., s.317-318.

bińskiego-Nageotte'a, prowadził badania błędnika za pomocą prądu galwanicznego, opisał wraz z Tierry de Martelem pierwsze udane usunięcie guza kąta mostowo-mózdzkowego, jako pierwszy we Francji stosował naświetlania rentgenowskie w sprawach uciskowych rdzenia. Najcenniejsze, poza odruchem paluchowym, są jego prace nad symptomatologią mózdku. Nie było chyba działu neurologii, w którym Babiński nie zaznaczyłby swojej obecności. Świadczy o tym ok. 300 jego publikacji. Był jednym z założycieli, a potem prezesem Paryskiego Towarzystwa Neurologicznego, w którego organie „Revue Neurologique” zawarty jest rozwój jego naukowej działalności [6].

Dywagacje na temat narodowej przynależności Babińskiego chyba są już zakończone. Ojciec Józefa i jego brata Henryka zmuszony był po klęsce powstania Wiosny Ludów emigrować najpierw do Peru, a potem do Francji. Józef Babiński, podobnie jak jego brat, władając językiem polskim, publikował także w polskich czasopiśmiech lekarskich. W 1925 r. zaproponowano mu katedrę neurologii w Uniwersytecie Warszawskim; nie objął jej jednak. Został profesorem honorowym Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, członkiem honorowym wielu polskich towarzystw lekarskich. Zupełną rację należy przyznać Tadeuszowi Brzezińskiemu, że nie należy toczyć walki o narodową przynależność Babińskiego, Roberta Remaka, Jana Mikulicza-Radeckiego i innych. "Prawo do przyznawania się do ich dorobku mają oba narody"; w przypadku Babińskiego Francja i Polska. Czyż nie



Rycina 5
List J.M. Charcota do K. Benniego. Bibl. Jagiell., sygn.7890 III, k.3-4.

znamienne były słowa Babińskiego: "Dumny jestem, że posiadam ich (ojczyzny) dwie: jednej zawdzięczam swą wiedzę, tej drugiej - a zarazem tej przodków moich - zawdzięczam pierwiastki swej duszy polskiej; jak oba te uczucia zespoliły się we mnie w jedną całość, tak niech się zgodnie skojarzą duchowo oba narody dla dobra i postępu ludzkości" [7].

Czas powrócić do Benniego. W latach 1867-1869, jak wspomniano, był internem w Szpitalu Salpetriere w oddziale Charcota. W późniejszych latach obaj ci lekarze nie zrywali także kontaktów. Charcot odwiedził kiedyś Benniego w Warszawie, W jednym z listów dziękował polskiemu lekarzowi za gościnę [8].

Autor owej publikacji zastanawiał się, czy znalezione w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej list wybitnego francuskiego klinicysty do polskiego lekarza wart jest szerszego zaprezentowania. Zastanawiał się krótko. Czyni to dlatego, aby udowodnić, iż polscy lekarze sprzed lat ponad stu znani byli nie tylko w swoim kręgu i nie tylko w środowisku swoich pacjentów. Ale żeby także udowodnić, że w czasach zaborów, kiedy Polskę wyznaczono brutalnie z map Europy, cieszyli się autorytetem niekwestionowanym wśród swoich wybitnych europejskich kolegów.

Przedstawione wyżej związki między czterema znanymi XIX-wiecznymi lekarzami służą także temu celowi.

Przypisy

1. A. Puławski: Karol Benni. Gaz. Lek. 1916, T.L, S.II, s.121; A. Kierzek: Co pozostawił po sobie Karol Benni?

Monsieur Charcot,
C'est votre lettre de
grâce et vos amitiés à
Paris qui m'ont permis, dans
ce temps et après avoir
fait le voyage dans les
conditions les plus défavorables,
de venir à votre rencontre
à Paris, avec ma femme,
et Madame Benni, et
l'accueil le plus aimable.

*Je suis très reconnaissant
à Madame Benni -
et moi personnellement
de mes respects affectueux à
vous, votre femme, et
à Madame Benni.*
Charcot

Arch. Hist. Filoz. Med. 1994, T.LVII, Nr 4, s.419-438; Strona tytułowa Revue de Laryngologie, d'Otologie et de Rhinologie 1893, T. XIII, Nr 1.

2. T. Heiman: Krótki rys historii otolaryngologii. Warszawa 1912, s.172

3. A. Kierzek: Warszawskie i naleczowskie spotkania u Karola Benniego. Arch. Hist. Filoz. Med. 1994, T.LVII, Nr 2, s.123-129

4. J. Pagel: Biographisches Lexikon hervorragender Ärzte des neunzehnten Jahrhunderts. Berlin, Wien 1901, s.218; List K. Benniego do H. Dynowskiego. Bibl. Jagiell., sygn. 7890 III, k.1; List Z. Dmochowskiego do N.N. Arch. Bibl. Narod., sygn. III 5997; Korespondencja H. Dynowskiego, pedagoga i działacza społecznego z lat 1899-1909. K. Benni. Bibl. Jagiell., sygn.7883 III, k.2-3

5. A. Sokolowski: Pamiętniki. Med. Warsz. 1930, s.155-158; J. Pagel: op.cit., s.316-318;

6. J. Opara: Józef Feliks Franciszek Babiński (1857-1932). Opole 2000, s. 5 et passim; J. van Gijn: The Babin-ski sign; a centenary. Utrecht 1996, cyt za: J. Opara: op. cit., s.4; J. Gaścecki: Józef Babiński współtwórcą współczesnej neurologii i neurochirurgii. Neur. Neurochir. Pol. 1997, T.XXXI (XLVIII) Nr 3, s.641-645; J. Opara: W sprawie artykułu: A. Gaścecki: Józef Babiński...Neur. Neurochir.Pol. ibidem, s.1272-1273

7. T. Brzeziński: Rozwój nauk medycznych i kształcenie lekarzy w Polsce w XIX i pierwszej połowie XX wieku (w:) Historia medycyny, pod red. T. Brzezińskiego. Warszawa 1995, s.413

8. List J. M. Charcota do K. Benniego. Bibl. Jagiell., sygn.7880 III, k.3-4

Panu Profesorowi Józefowi Oparze z Tarnowskich Gór autor dziękuje za udostępnienie ciekawej monografii o Józefie F. Babińskim.